

Almanca Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı ikinci yarıyıl dersi ÇAMÇ II DERSİNDE BİR ÖĞRENCİ SUNUMU (Merve ÖZTÜRK)

Bu sunum **25 Mart 2011 günü yapılan Çeviri Amaçlı Metin Çözümlemesi** dersi için hazırlanmıştır. Çalışmada Prof. Dr. **Sakine Eruz'un**, "**Akademik Çeviri Eğitimi**" (2008) adlı kitabında yer alan Çeviri Edinci başlıklı konu(s. 211-233) esas alınmış, ayrıca **Margret Amman'ın** 1990 yılında yayımlanan çeviri eğitiminin klasik yapıtları arasında bulunan Heidelberg Üniversitesi tarafından yayımlanan "**Grundlagen der modernen Translationstheorie**" adlı kitabından yararlanılmıştır. Bu kitap 2008 yılında **Deniz Ekeman** tarafından Türkçeye kazandırılmış ve **Multilingual** Yayınevinde yayımlanmıştır.

Merve ÖZTÜRK

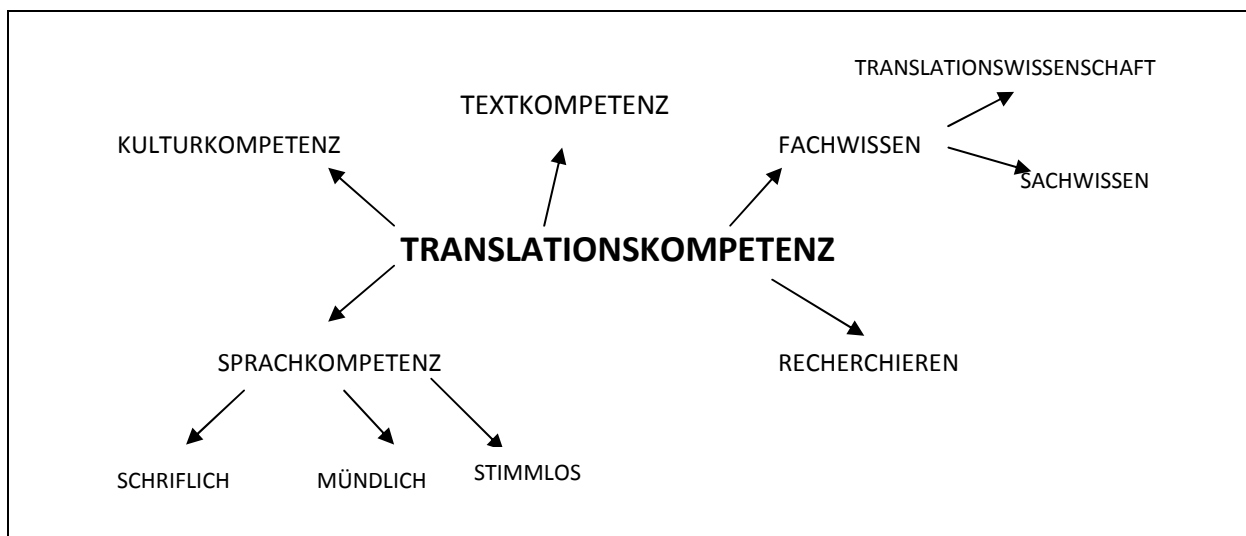
Çalışmanın sonunda sıkça kullanılan kavramların Almanca karşılıkları bulunmaktadır.

ÇEVİRİ EDİNCİ¹

Çeviri sürecinin ön koşulunun “çeviri edinci” olduğunu biliyoruz. Peki bu çeviri edinci dediğimiz kazanım neleri içinde barındırmaktadır? Bir önceki dersimizde tüm detayları ile “Geiz ist Geil!” örneğinden yola çıkarak ele aldığımız bu sürecin, şimdi tablo halinde kısa bir özetini göreceğim.

Her şeyden önce şu anda aldığımız tüm eğitimlerin amacının bize bu edinçler bütünü kazandırmak olduğunun ayırımına varırsak konuya çok daha bilinçli yaklaşabiliriz. Tablomuzun en başında yer alan “Çeviri Edinci; Öğrenilebilir ve eğitilebilir bir edinçler bütünü” ifadesi tam olarak bunu ortaya koymaktadır.

Bu bütünlük, içinde pek çok detay barındırsa da aslolan beş ana maddeden söz etmek gerekir.

¹ Prof. Dr. Sakine Eruz Esen, Akademik Çeviri Eğitimi, Çeviri Amaçlı Metin Çözümlemesi, Multilingual 2008, syf 219, Konu başlığı altında aynı isimle yer alan tablo.

Yukarıda ki tabloda Almanca karşılıkları verilmiş olan kavramlar;

Kültür Edinci

Dil Edinci (Yazılı ve Sözlü)

Metin Edinci

Uzmanlık Bilgisi (Çeviribilimsel bilgi ve Uzmanlık alanında çeviri odaklı bilgi)

Araştırma Yöntemleri

1. KÜLTÜR EDİNCİ

Çeviri, yalnızca farklı dilleri kullanan farklı kültürler arasında yapılan bir eylem değildir. Dil içi çeviri de farkına varmadan hepimizin sıkça yaptığı bir çeviri türüdür. Ve bu tür, bize çeviri biliminde kültürün ne denli önemli olduğunu gösteren adeta bir prototiptir. Çevirmen, farklı kültürlerin farklı değerlerini tanımadan, onları eleştirerek, doğru yanlış bulma işine koyulursa, veya çeviri işini bol bol erek kültür açısından kırdığı potlarla süslerse sonuçlarının pek hoş olmayacağı aşikardır. Bir örnekle bunu açıklamak istiyorum;

Karadeniz bölgesinde bir adet vardır. Misafir gelince aç olup olmadığı sorulmadan ona yemek çıkartılır. Sofralar kurulur, hep beraber yemekler yenir, ardından da çaylar içilir, kahve adeti pek yaygın değildir. Göçmen ailelerde de bugün hemen hepimizin aşına olduğu gibi misafir ya çaya, ya kahveye, ya da yemeğe gelir. Önceden haber verir, hazırlıklar ona göre yapılır. Benim annem ve babam bu iki farklı kültürde yetişmiş insanlardır. Çok uzun yıllar evvel henüz daha nişanlılarken, rahmetli dedem ve diğer büyüklerle beraber babam, annemlerin bir akrabasına ziyarete gelir. Hoş beşten sonra ev sahibesi hanım kibarca, evin en büyüğü olan dedeme sorar, “ Çay mı alırdınız, kahve mi?” Dedem de kibarca yanıt verir, “Çay içeriz kızım, yemekten sonra !” Bunun üzerine ev sahipleri kendi kültürlerinde olmadığı halde, misafiri kırmamak için çabucak yemek hazırlamaya başlarlar.

İşte benim fikrimce kültür budur. Yani kişiye normal gelen onun kültürüdür. Peki çevirmenin sahip olması gereken kültür edinci ne olmalıdır? Çevirmen için, kendi kültür öğelerini unutmadan hem kaynak metin/konuşmacı hem de erek metin/konuşmacı için normallerin farkına varması, kültür edincine sahip olması anlamını taşır. Yani çevirmen yine kaynak kitabımızda yer alan “Bireyi ve Metni Kuşatan Kültür Katmanları”nın farkına varıp, “Çevirmenin İçinde Hareket ettiği Dil Kültür Katmanları”nı tamamıyla görüp, Amman’ın belirttiği gibi, bunları soyutlayabilerek, kıyaslayıp uygulayabilir durumda olmalıdır.

Yukarıdaki örneğin sonucunda da dedemin sohbetlerle oyalanıp yemeklerin hazırlanması ve çayların gerçekten de yemekten sonra içilmiş olması gene kültürün hoş bir yansımasıdır.

2. DİL EDİNCİ

Çevirmen gerek kaynak dile, gerekse erek dile yazılı ve sözlü olarak hâkim olmalıdır. Dilin inceliklerini bilmeli, kültürel açıdan erek dili rahatsız edecek öğelerin karşılıklarını bulabilmelidir. Aslında bu açıdan dil edinci ve kültür edinci birbirini bütünler; her iki dilde gelişen teknolojiyle, değişen yaşam koşullarıyla kısacası güncel yaşam içerisinde yeni kazanılan, kullanılmaya başlanan sözcükleri de

dağarcığına katabilmelidir. Dil edinci, çeviri eğitimimiz sırasında dil eğitimi olarak değil, sözü edilen kıstaslar çerçevesinde bizlere sunulmaktadır.

Dil edincinde durumsallık çok büyük önem taşır. Örneğin, çok kısa bir süre önce İngilizceden çevrilmiş Türkçe alt yazılı bir sağlık programı izliyordum. Meyvelerin faydalarından söz ediliyordu. İngilizcede *blueberry* olan yaban mersini Türkçeye *mavi çilek* olarak aktarılmıştı. *Berry* kelimesi *strawberry*den yola çıkılarak çilek olarak alınmış başındaki mavi de çileğe eklenmiş ve mavi çilek olmuştu.

Bu örnekten yola çıkarak ayrıca bir çevirmen açısından mutlak suretle hakim olunması gereken “metin bağlamı-bağlam” kavramlarına değinmek istiyorum. Metin bağlamı, değil tüm metni, iki kelimelik bir söz öbeğini dahi anlamlı kılmamızda bizim pusulamız olmalıdır. Yine ilk derste işlemiş olduğumuz örneği ele alalım. Misafir kelimesine, herhangi bir metin içerisinde yakın bağlamı olarak kulak kelimesi ile denk gelirse, her iki kelime de kendi anlamlarından çıkarak bambaşka bir anlama sahip **kulak misafiri** söz öbeğini oluştururlar. Çevirmen, bu noktada kulak ve misafir kelimelerini tek tek çevirmeye kalkarsa bu söz öbeği verdiği anlamdan tamamen çıkar, hiçbir anlamı olmayan bir laf kalabalığına dönüşür. Deyimsel söz öbeklerinde bu tür örneklerle sıkça karşılaşırız. Derste Hönig'den bir örnek verilmişti. İşlevsel ve akademik çeviri eğitimi üzerine ilk kitapları yazan Hans Hönig 2004 yılında vefat etmiştir. Kendisi "*Zitronenfalter*" sözcüğünü örnek olarak gösterir. Bu kavram sarı bir kelebek için kullanılan bir kavramdır, ancak bunu bire bir çeviridiğimizde *katlanabilir limon* gibi bir anlam vermektedir. Bu nedenle sözcük bazında yapılan çeviriler çevirinin iletişimsel boyutunu dikkate almayan ve kültüre gönderme yapmayan ve işlemeyen çevirilerdir.

Aynı dil içerisinde yer bulan özel alan bilgisi daha sonra “Uzmanlık Bilgisi” başlığı altında ele alınacaktır.

3. METİN EDİNCİ

Almanca “**Text**” kelimesinin **Gewebe** yani **doku** kökünden geldiğini önceki derslerimizde öğrenmiştik. Hatta Textil kelimesi de yine bu kökten türediğini biliyoruz. Peki bir de kendi dilimizde metin sözcüğü nerden geliyor diye bakalım. Metin kelimesi, Arapça **matn** sözcüğünden gelmektedir ve ilk anlamı hayvanın sırtı, **omurganın iki yanı, gövde, bir yazının gövde kısmıdır**.²

Peki metin yalnızca yazılı mıdır? Hayır. Ammann, üreten ya da alımlayan kişinin metin olarak kabul ettiğini, metin sayıyoruz der.³ Dolayısıyla işaret dili ile yapılan hiçbir sesli ve yazılı, sözcük ve cümleye dayanmayan iletişim şekli dahi aslında bir metindir ve aktarılması gereken durumda çevirmen, iletişim uzmanlığını kullanmalıdır. Kaldı ki göstergeler de bir metindir. Örneğin Kızılay'ın hilal şeklini bir yerde gördüğümüzde, bunu kültürel donanımımız yeteliyse doğrudan Kızılhaç ile bağlantılandırabiliriz. Batı kültürüne aşina olduğumuz için de Kızılhaç'ın haç şeklini ise bir vasitanın üzerinde gördüğümüzde bunun bir ambulans olduğunu anlayabiliriz. Oysa salt Türkiye'de yetişmiş bir kişi bu vasıtayı gördüğünde haçın bu anlamını işlevsel algılamaktan uzak olabilir.

Metin bilgisi karşımıza hem dil içi hem de diller arası çeviride farklı şekillerde karşımıza çıkar. Dil içi çeviri de “Uzmanlık Bilgisi”yle içiçe geçmiş, daha doğrusu elele vermiş gibi görünen bir metin bilgisi söz konusudur. 1. dönemki ÇAMÇ derslerimizi hatırlarsak, bir arzuhalci örneğinden yola çıkmıştık. Arzuhalciler, genellikle adliye çevrelerinde çalışan, türlü mercilere, türlü dilekçeler yazan kişilerdir.

² <http://www.nisanyansozluk.com/?k=metin>, 27.03.2011

³ Margret Amman, Akademik Çeviri Eğitime Giriş, Multilingual 2008, syf.78

Neden arzuhalcilere ihtiyaç duyulur sorusunun cevabı metin edincinde, bağlantılı olarak da dil edincinde saklıdır. Bizler hangi makamdan ne talep ettiğimizi bilsek de bu isteğimizi iletmenin formatını bilmiyor olabiliriz. Ya da tam tersini düşünürsek, hepimiz kendimize göre bir formatta bu mercilere dilekçeler gönderirsek yaşanacak kaosu düşünemiyor musunuz? Arzuhalciler işte bunun önüne geçilmesi için, taleplerimizi aslında aynı dili konuşuyor olsak da, hukuka uygun terimleri kullanarak bizlerden beklenen formatta, gerekli mercilere iletirler. Aslında onlar Türk kültürünün ya da belki de Doğu kültürünün halen içimizde yaşayan ama belki zaman içinde yok olacak parçalarıdır.

Diller arası çevirilerde de metin türlerinin farklılıkları ortaya çıkar. Yine 1. dönem ÇAMÇ dersimizde ilaç prospektüslerinden söz etmiştik. Türkiye’de ilaç prospektüsleri uzman kişi için yazılıyorken, Amerika’da ilaçları kullanacak kişilerin anlayabileceği bir dille yazıldığını, Almanya’da ise her iki kesimde (hem doktor hem hasta)diline hitap eden iki farklı prospektüs olduğunu görmüştük. Bu durumda çevirmen ne yapmalı? Metin çözümlemesi daima erek dil odaklı yapılıır. Yani erek dildeki koşut metinler göz önüne alınarak yapılacak bir çeviri başarılı olacaktır. Bir metin türünün erek dilde karşılığı da bulunmayabilir. Bu durumda çevirmen, çeviri kararını alırken çeviri işinin ne amaçla yapıldığını tahmin etmek ya da bilmek zorundadır.

4. UZMANLIK BİLGİSİ

4.1 Çeviribilimsel Bilgi

Çeviri eğitimimiz sırasında öğreneceğimiz çeviri sürecine yönelik bilgileri zaman içinde özümsememiz gerekiyor. Bu bilgiler yaptığımız çeviri sürecinde doğru çeviri kararları almamızı sağlayacak türden bilgilerdir. Çeviri eğitimi pratiğe (uygulamaya) dayalı, ancak teorisinin de kazanılması gereken bir eğitim sürecidir. Eğitimimiz boyunca yalnızca çeviri süreciyle ilgili bilgi edinmiyoruz. Örneğin, çeviri öncesi görüşmeler, çeviri sonrası sorumluluklarımız, iş disiplinimiz, üstleneceğimiz inisiyatifler ve daha pek çok konu hakkında hocalarımız henüz ilk sömestirden itibaren yeri geldikçe bize bilgiler sunuyorlar. Tüm bunları ileride uzman bir meslek mensubu olarak iş hayatımız süresince uygulamaya geçirmemiz gerekmektedir.

4.2 Uzmanlık Alanında Çeviri Odaklı Bilgi

Daha önce dil edinci bölümünde ve metin edinci bölümünde söz ettiğim üzere, uzmanlık alanında çeviri odaklı bilgi edimi de çeviri edimi sürecinde yer alır. Örneklerle somutlaştıralım; Çeviribilim öğrencileri olarak dil bilim dersleri alıyoruz ve bir terminoloji kullanıyoruz. Sentaks, semantik veya çeviribilim derslerimizde kaynak dil/kültür, erek dil/kültür diyoruz. Sentaks tümce olarak bir kitapta yer alsa elbette bu kavramı anlarız, ancak bunun dilbilimde uzman olmayan biri tarafından bu şekilde kullanıldığını da tahmin edebiliriz. Bir hukuk terimi olan *kıymetli evrak*, kelime anlamları tek tek ele alınırsa değerli kağıt (kıymet-değer, evrak-kağıt) anlamına gelir. Ancak değerli kağıt gibi başka bir tabir de bunmakta ve bambaşka bir anlama gelmektedir. Kimi iktisat sözlüklerinde her ikisi de “Wertpapier” olarak karşımıza çıkar. Fakat Türkçede Wertpapier altında yer alan maddelerle Almandada yer alanlar birbirinden farklı olduğundan çevirmen bu noktada gereken araştırmayı yaparak sorumluluk almalıdır.

Örnekteki gibi bir duruma düşmemek için çevirisini üstlenmeye kabul ettiğimiz iş için biliyor olmamız gereken bir terminoloji varsa bunu kullanmalıyız. Nasılsa böyle de anlaşılıyor diyerek çeviri yapmamalıyız. Uzmanlık alanı terminolojisi her ne kadar gündelik dilden ödünçlenerek oluşturulsa da, her uzmanlık alanının kendine özgü terminolojisi vardır ve bu kavramlar gündelik dilde kullanıldığından çok daha farklı anlamlarda kullanılmaktadırlar.

5. ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ

Özellikle Uzmanlık alanıyla ilgili bilgi eksikliğinde somut olarak görmemiz olanaklı bilgi eksikliği kendini gösterse de, en basit sanılabilecek çevirilerde de çevirmenin çeşitli sistematik araştırma yöntemleri kullanması gerekebilir. Bunları içerisinde bulunduğu duruma göre kendi inisiyatifinde belirleyebileceği gibi, genel geçer yöntemlerden de söz etmek mümkündür. Sözlük kullanımı, uzman kişilerden yardım alma, erek dildeki koştut metinler üzerinden çalışma, konuyla ilgili olarak genel kültür bilgisi edinme gibi. Bu örnekleri uzatmak mümkündür. Ancak çeviri edimi sırasında araştırma yöntemi olarak bir çevirmenin kazanması gereken edim, çevirinin sürat ve etkinliği açısından neyi, nerede, ne şekilde araştırması gerektiğini biliyor olmasıdır. Yukarıda sözü edilen örnekteki gibi Türkiye’de kıymetli evrak tabiri çek, senet, bono gibi iktisadi kıymetleri işaret ederken, değerli kağıtlar ise noter kağıtları, pasaportlar, nüfus cüzdanı gibi belgeleri içerir. Çevirmen, bu bilgiye sahip değilse dahi, süratle araştırma yöntemlerini kullanmalı ve yanıltıcı olmayan işlevsel bir sonuca varmalıdır.

KULLANILAN TERİMLER VE ALMANCA KARŞILIKLARI

Araştırma	Recherchieren
Çeviri amaçlı metin çözümlemesi	Translationsorientierte/-bezogene/-relevante Textanalyse
Çeviribilim	Translationswissenschaft, die
Çeviri edinci	Translationskompetenz, die
Çeviri eğitimi	Translationsausbildung, die
Dil edinci	Sprachkompetenz, die
Dil içi çeviri	Intralinguistisches Übersetzen, das
Diller arası çeviri	Interlinguistisches Übersetzen, das
Durumsallık	Situationalität, die
Erek dil/kültür	Zielsprache/-kultur, die
Erek dil odaklı	zielspracheorientiert
Kaynak dil/kültür	Ausgangssprache/-kultur, die
Koştut metin	Parallelltext, der

Kültür edinci	Kulturkompetenz, die
Metin bağlamı	Textkontext, der
Metin edinci	Textkompetenz, die
Metin çözümlemesi	Textanalyse, die
Uzmanlık alanı	Sachwissen, das
Uzmanlık bilgisi	Fachwissen, das